

מה מאפיין את הגישה האנתרופוסופית בחינוך הילד בגיל הרך ? פרויקט שנה ג'-שלומית כהן

מעובר קטנטן, כמו דג שוחה ברחם- הנה הגחתי לעולם איבר חושים, כמו ספוג חופשי ופתוח- וכל חלק בי צומח כל הזמן. העולם מציף אותי ברשמים ואני מכין את גופי להיות כלי קיבול לרוח ולכן ממש חשוב לא להציף אותי- ולתת לי לפעמים גם לנוח. לפני 7 שנים, מלאות מהפכים,

אני גמיש ורך ואוהב להתנסות בדברים.

התחלתי מתינוק קטנטן, שהוא אחד עם העולם ובמהירות גדלתי וגיליתי שיש אני ומולי- כולם.

בכל כך מעט זמן, אני זקוק להרבה כוח

כי יש לי משימה חשובה- לפרוח!

הכל נראה לי רענן, מסקרן, מלהיב וחדש,

אני כולי מלא פליאה- רוצה להיכנס פנימה ממש.

בשינה אני מפתח את כוחות הרצון

וכשאני ער- העולם נראה לי עדיין כמו חלום....

איני רוצה עדיין להתעורר ולהגיע עד הלום,

וכדי לתמוך בי, אבקש ואציע לכם כאן רעיון...

שירו לי שירים וספרו לי הרבה סיפורים-

דברו אליי בתמונות ואפשרו לי להירדם לתוך הדימויים...

עיטפו אותי בטון שקט ורך...

הרי עד לא מזמן- הייתי מלאך....

כמו ברחם, עיטפו אותי בתנועות עגולות....

כי אותי הן מתזקות ולכן ממש מעולות.

תנו לי לשחק עם בובות לא מושלמות

וקוביות מהן אוכל לבנות מגדלים מדמיונות.

תנו לדמיון שלי אפשרות להתפתח-

אומרים שעבורי הוא יהיה כלי מפתח.

אל תמהרו ללמד אותי הכל ואל תבלבלו לי את המוח

כי זה עלול להחליש לי את הכוח.

אתם עבורי כל הזמן דמות לחיקוי

אז תחשבו היטב על השפעת מה שלקוי....

מכם אני לומד על החיים והעולם

ומול כל זה, בכל זאת, אני כל כך קטן...

תנו לי לנסות ולעשות

וכן, לפעמים אפילו לטעות....

אז בבקשה מכולם -

רק כך אלמד את דרכי המיוחדת בעולם....

אין בעצם ממה לפחד לברות....

כי טעויות מאפשרות לילדים גם לצמוח...

רק תתמכו בי....ואל תשנו אותי....תנו לי להיות אנושי

ובעזרתכם הרבה- אצמח כאדם בטוח וחופשי.

עמ' 3	הקדמה
עמ' 4-6	מהו חינוך בעיני האנתרופוסופיה
עמ' 7-8	אופן התפתחות הילד בשבע שנים הראשונות
עמ' 9-15	עולם הילדות ומהותו של הגן האנתרופוסופי, פעילויותיו ותרומתו לילד
עמ' 16-17	משחק, דמיון ויצירה
עמ' 18-19	אוריתמיה- דיבור בתנועה, גם מנקודת מבט של נירה נחתומי
עמ' 20-23	ההתבוננות בילד בגן האנתרופוסופי
עמ' 24	מנקודת מבט של גננות אנתרופוסופיות- נורית לייבמן ודורית הרניק
עמ' 25	סיכום הדברים וביבליוגרפיה

הקדמה:

החינוך האנתרופוסופי, או בשמו הנוסף- "ולדורף", שם במרכז תפיסתו החינוכית, את הפסיכולוגיה ההתפתחותית של רודולף שטיינר, פילוסוף והוגה דעות גרמני, שחי בין השנים 1861-1925 ופתח את ביה"ס הראשון במפעל ולדורף-אסטוריה, בשטוטגרט שבגרמניה ומכאן השם חינוך ולדורף.

אנתרופוסופיה, פירושה ביוונית, חוכמת האדם ושטיינר תיאר אותה גם כ"שביל של ידע, שנועד להביא את הרוחני שבאדם, אל הרוחני שבעולם".

המשפט המנחה כל מחנך בגישה האנתרופוסופית, הוא: **"לקבל את הילד ביראה, לחנך אותו באהבה ולשחרר אותו לחרות"**

פסיכולוגיה התפתחותית זו, רואה את הילד קודם כל כישות מתפתחת ולכן הילדות נחשבת כפרק זמן משמעותי, חשוב ביותר ובעל ערך משל עצמו.

ההתייחסות לילד הינה כאל שלמות, כאל ישות רבת פנים, מגוונת ובעלת איכויות וצדדים רבים ושונים והחינוך האנתרופוסופי מתמודד תמיד עם השאלה כיצד לעורר, לפתח ולתרגל את המגוון הרחב של האיכויות השונות האלו, אשר באות לידי ביטוי באדם המתפתח- בילד שבגן.

חינוך זה מתבונן בישות מתפתחת זו, בתשומת לב מיוחדת ובדגש רב, המלווה בתמיכה מיוחדת בילד ובהתאמת הפעילויות לשלבי ההתפתחות בו הוא נמצא כאינדיבידואל ולא רק כחלק מהכלל.

החינוך האנתרופוסופי, תופס את הילדות כתקופת הבשלה, צמיחה פנימית ולידה הדרגתית של יכולות, איכויות והבנות ולשם מופנית תמיכת הגן/גננת.

מטרתו העיקרית של החינוך בגן הילדים, הינה לתמוך בכל ילד באשר הוא, על מנת לאפשר לו למצות מעצמו את מלוא הפוטנציאל האנושי הטמון בו, לקראת חיים מלאי הגשמה כאדם בוגר.

השוני בגישה זו, הוא שיש בה יותר חופש לכוון עצמנו לאינדיבידואל של הילד ולבדוק כל הזמן, איך נוכל לתמוך בו.

המטרה הסופית היא תמיכה באינדיבידואל של הילד, בחושים שלו, שדרכם הוא קולט את העולם פנימה, ביכולות הילד ובשמחת החיים של הילד.

בחרתי במחקר פרויקט זה, מאחר והשאיפה שלי היא לפתוח גן ילדים משלי, העמקה בנושא תלמד אותי גם איך להציגו בדרך הראויה לו והמובנת ביותר לכל הורה וגננת, גם אם אינם מכירים לעומקם את היסטוריית האנתרופוסופיה ואת המיוחדות בחינוך זה.

מהו חינוך בעיני האנתרופוסופיה

אחד העקרונות החשובים בחינוך, הוא הקשר בין מה שאנו עושים בחינוך, לבין התפתחות הילד.

הסוד שעומד בפני כל מחנך, הוא לעודד כל ילד להגשים את עצמו, בעזרת המזון שניתן לו, על מנת שהילד יצמח ויגדל באופן הבריא והנכון לו.

המטרה היא לסייע לו תחילה לפתח את מכלול יכולותיו הפנימיות ולא להפריע לו בתהליך הצמיחה והגדילה הטבעיים, לא להקדים את המאוחר ולשמור על ילדות בריאה, שהיא הבסיס לעמידה יציבה ויצירתית בחיים ופיתוח מיומנויות נוספות. החומר הלימודי בכל שלב בחיי הילד, מגן ועד בי"ס, תואם את גילו ומאפשר לו ללמוד מתוך שמחה ויצר הסקרנות הטבעיים שיש לו.

זו גישה תרפויטית במהותה ומאפשרת התייחסות אישית לכל ילד.

שטיינר פיתח "פסיכולוגיה התפתחותית", באמצעות התבוננות באיך הילד מתפתח, במורכבות האדם ובהורדת הדברים לפרטי פרטים.

שטיינר גרס כי "חינוך משמעותי אינו רשאי לגעת כלל וכלל באינדיבידואליות של הילד. כמחנכים ומורים, יש לנו את המשימה הכבדה לעמוד ביראת כבוד אל מול אינדיבידואליות זו, לתת לה את האפשרות לעקוב אחרי חוקי התפתחותה היא, כך שאנו רק נפנה מהדרך את המכשולים הגופניים והנפשיים עבודה. עליה להתפתח בחירות. כל מה שאנו מביאים לילד כידע, עליו לשמש אך ורק למטרה זו: התפתחותה החופשית וההרמונית של נשמת הילד."

השיטה מתבססת על הבנת האדם ושלבי התפתחותו, שמה את הילד ואת צרכיו המשתנים במרכז ורואה את הילדות, תקופה בעלת משמעות מכריעה להמשך החיים ומשמעות ה"חינוך הוא תמיד ליצור את הסביבה המתאימה לילד".

הילד לא צריך להתאים לאיזו נורמה או "אקווריום סביבתי" בו הוא נמצא, אלא המחנך צריך להתייחס, לדאוג ולטפל בסביבת הילד ולהתאימה אליו, כדי שיוכל לגדול ולהתפתח באופן בריא. החינוך, אינו רק הרגע המסוים והדבר שהגנן/גננת עושים עם הילד, אלא משהו רחב בהרבה מכך, איתו הוא בא לגן וכולל את כל הגורמים שמשפיעים על איכות ילדותו, כגון: המשפחה הנרחבת, המרחב הפיזי בו הוא חי, השינויים אותם עבר, היחס של סביבתו אליו, תנאי הלידה שלו, מצבו הכלכלי ועוד ועוד... לכן יש חשיבות רבה לכך שהגנן/גננת יפתח תודעה לכלל הסביבה החינוכית הנ"ל ויאמר לעצמו "זה כל העולם של הילד", יתעניין בו ללא שיפוט, יקבל זאת כעובדה, יתעניין וינשום את זה, כי ע"י הנשימה החוצה, מתבצעת התרחבות והבאת חמצן לסביבה שלנו, כלומר בעיקר לילד.

הסתכלות זו על התפתחות הילד, דומה במהותה להסתכלות על התפתחות הצמח. שטיינר הכיר והתמחה במחקריו של גתה במדעי הטבע והיה מצוי בהם היטב. למרות זאת, טען בלהט כי ראיית העולם הנשקפת ממדעי הטבע מתאימה רק לתיאור חלק צר של ההווה והמציאות כולה ולכן יש להוסיף לה גם את הכרותינו עם העולם וההווה שנמסרים לנו מחושינו – רק כך נכיר ונבין את האדם והעולם. הצמח והאדם, שניהם מכילים בתוכם לא רק את מה שמוצג לראווה כלפי חוץ, אלא גם את הנבטים של עתידם, את הפרחים והפירות כבר בתחילת בריאתם. ההבדל ביניהם הוא, שכל צמח יוציא פרי ופרח מסוים, מתוך אותה חוקיות של צמחים אחרים בדומה לו. לעומתו, האדם או חיי האנוש, נתונים רק פעם אחת והפרחים שחיים אלו יישאו בעתיד, עוד לא היו מעולם. למרות זאת, הם נתונים בתוך האדם בכוח, בדומה לפרחים והפירות הנתונים בצמח הנמצא עדיין במצב של גבעול נושא עלים. נוכל לומר משהו על עתידו של האדם, אם נחזור מתחת לפני השטח של טבע האדם, אל

מהותו הפנימית. רק הודות לפוריות שנחווה בעקבות חדירה זו, עשויים רעיונותינו ודרך חינוכנו, להיות פוריים ומעשיים. זה הסבר קצר על מהותו האמיתית של מדע הרוח, שמלווה את החינוך האנתרופוסופי, להיות משתף פעולה למען התפקידים החשובים ביותר של האנושות בימינו ולקדם את התפתחותה. מדע זה, לא ממציא תוכניות, אלא מגלה אותן בתוך היש והגילוי ובמובן מסוים יוצר את התכנית, כי הוא נושא בחובו את מהות ההתפתחות.

החינוך האנתרופוסופי, מנסה להגיע מתוך הבנות של תהליכים התפתחותיים באנושות, בעולם ובטבע - להבנה איך צריך לחנך ולתמוך בילד. אם נשכיל ונעמיק בכוחותיה של הילדות, נבין, נחווה ונרגיש אותם- נוכל לבנות בסיס יציב ואיתן לעשייה חינוכית בעלת ערך ותהליכים לימודיים משמעותיים ולעצב את מערכות החינוך ברוחו של הילד עצמו. האיכויות של עולם הילדות- הן המפתח לכל מחשבה ועשייה חינוכית. ההעמקה הזו בעולם הילדות, דורשת מאיתנו, המחנכים "המבוגרים" ויותר מסוים, מאמץ ודילוג או קפיצה מעולמנו שלנו, עמוק עמוק לעולם אחר לגמרי- עולם הילד.

הוא רואה בראש ובראשונה את הילד כישות מתפתחת ואת הילדות כפרק זמן משמעותי ובעל ערך. לכן יש שאיפה גדולה לשמור על הילדות, בין היתר, באמצעות מתן כבוד רב למשחק החופשי והלימוד נעשה מתוך חוויה, שזו הדרך העדיפה והאהובה על הילד: סיפורים, שירים, דקלומים, תנועה, עשייה ושילוב אווירת חוויות אמנותיות ומלאות חיים. הילד לומד דעת וסופג ערכים, המכשירים אותו לחיים באחוה אנושית ומקבל כלים ומיומנויות בסיסיות לחיים, כמו היכולת להבחין בין טוב לרע ולפעול בהתאם, רכישת בטחון בעצמו ובהתנהלות בעולם, יכולת יצירת קשרים אישיים משמעותיים ויכולת התבוננות בסביבה בצורה לא אנוכית ותרומה אליה. כל זה משמש אלטרנטיבה אחרת לתופעות בנות זמננו, כגון: תרבות צריכה וטכנולוגיה, תחרותיות והישגיות, הפעלת לחצים על הילד מגיל קטן, בעיות אלימות, התבגרות מוקדמת, שעמום וחוסר יכולת התמדה במשימות ותהליכים הדורשים פעילות עקבית לאורך זמן ועוד...

לגישת החינוך האנתרופוסופית, מתלווה יחס של כבוד ואהבה לסביבה בה הילד חי ולכל עשייה שמתבצעת בה, כי "המטרה חשובה, אך לא פחות מהדרך המובילה אליה". יש דגש חזק על טיפוח ושמירת הקשר והכבוד של הילד גם לאדמה ולטבע, באמצעות פעילויות הקשורות לכך: ברכות בוקר, ברכות לפני ארוחה ובסיומה, חוויות חיות ואומנותיות של עונות השנה, הגיגות וכד', שמירה על הסקרנות הטבעית של הילד לחיים, לבני האדם ולתופעות הטבע ופעילות בכל התחומים האלו.

בשלבי התפתחותו של הילד והאדם, יש 3 סוגי פעילויות דרכם הוא לומד את העולם:

1. כתינוק- בעיקר באמצעות הגפיים- דרך חיקוי ועשייה, כי זו עיקר יכולתו של האדם לפעול בעולם. קיימות גם דרכי עשייה נוספות, כגון: מתוך הרגל ועשייה מבפנים.
2. כילד קטן - מצטרפת גם הפעילות רגשית שפעילה כל הזמן.
3. לקראת גיל ביה"ס- מצטרפת גם פעילות החשיבה- שלא עוזבת אותנו לרגע.

סדר זה, חוזר במחזורים רב פעמיים. תינוק וילד קטן- לומדים באמצעות חיקוי-התנסות פיזית ובאמצעות החושים הפיזיים- למידת העולם דרך התנסות חושית וע"י כך ספיגת העולם. כלומר, דרך הגוף, הילד לוקח את מה שבחוץ ובאמצעות חיקוי והתנסות חושית- מכניסו פנימה. אנחנו המחנכים, הם בעצם האחראי המבוגר שיכול להגן על הילד מפני רשמים בלתי רצויים ולספק לו את מה שנכון שילמד ויספוג וכל מה שנאפשר לו- זה מה שייספג ויילמד על ידו, כי ילד לא מתעייף, לא מסנן ולמד כל הזמן.

השלב הבא של הלימוד, כילד קטן שהצטרפה אליו פעילות הרגש, הוא באמצעות שאלות ע"י הילד. הדגש כאן, הוא שכשהילד שואל, הוא לא ממש מתעניין בתשובה, אלא יותר בתגובה

אליה, ב"למה". הוא חש את התגובה לשאלה, כי הילד מבקש לחיות במקום של סימפטיה ולומד את העולם.

רק בשלב הבא, לקראת גיל ביה"ס, כשתצטרף פעילות החשיבה, הילד ישאל את ה"למה" ובאמת יתעניין בתשובה.

3 השלבים הנ"ל, מתבצעים בחינוך ולדורף, בגן ובביה"ס, בשיטות הלימוד וננסה לשלב בהם תמיד חוויה תמונתית, כדי שתיווצר אצל הילד תמונה פנימית, כשהרעיון הוא להתבונן בילד ולעבוד איתו בדרך שבאופן טבעי, הוא יודע ויכול ללמוד דרכה. המחנך חייב תמיד לזהות האם מה שהוא מביא לילד, באמת פוגש אותו.

המפגש של המחנך עם הילד, הוא משהו שחי כל פעם מחדש. הוא אינו משהו שכבר ידוע, הוא כבר לא הווה (שכבר בעצם מת, כי הפך לעבר). לכן חשוב לשאול כל פעם שאלות ממקום חי, ממקום של ביקורת לצרכי בקרה ולא שיפוט. בכל פעם שמתרחש מפגש עם הילד, חשוב ליצור חיים חדשים. **"קסמים" מגיעים, כשיש שאלות ומפנים להם מקום...."**

הפנייה אל הילד, היא תמיד ממקום של יראת כבוד. מקום שייתן לו תחושה שרואים אותו ומכבדים אותו. ילד במהותו, רוצה ללכת אחרינו ואם נכוון אותו מתוך אותה יראת כבוד, תהיה הצלחה.

החינוך, הוא תמיד "תלוי" בן אדם(הילד) והמחנך גם הוא תמיד "תלוי" הילד, גדל ומתפתח איתו.

החינוך, בכל הגילאים, אינו רק של הילד, אלא גם עצמי- שלנו כלפי עצמנו. מכיוון ש"האני" של הילד, נמצא יותר בפריפריה והתודעה שלו אינה עצמית אלא פריפרית- והמחנך מהווה דוגמא לכל דבר אצל הילד, כולל מה הוא מרגיש ועושה- הכל מורגש **באמת** אצל הילד, נקלט על ידו, חודר אותו ומשפיע עליו.

אם אני רוצה לחנך אותו לחופש, עליי להשאיר לו את מרחב החופש ולתמוך בו ולא לנסות לשלוט בו או לחנך אותו. כל המטרה היא, לימוד איזון אצל הילד, איזון של גוף-רגש-חשיבה. כדברי מהטמה גנדי: **" אתה צריך להיות השינוי, אם אתה רוצה לגרום לשינוי בילד"**.

אופן התפתחות הילד בשבע השנים הראשונות

איכות הילדות, היא איכות של שינוי, התפתחות וצמיחה, כחלק ממהותה הפנימית ביותר.

במהלך חיי האדם, בכל 7 שנים לערך, נבנים עפ"י הסדר, 4 גופים:

- הגוף הפיזי
- הגוף האתרי- גוף החיים
- הגוף האסטרלי- גוף הרגש
- גוף האני.

כל 7 שנים, להן נקרא גם **שביעון**, בניית גוף מסוים, משמשת גם "כתקופת היריון" של הגוף הבא אחריו, בדיוק כפי שתקופת ההיריון של האם, הייתה הכנה ללידת הגוף הפיזי של הילד, שעיקר התפתחותו ובנייתו, מתרחשת בשביעון ה-1 לחייו. לכן, בניית הגוף הפיזי של הילד בשביעון 1, מהווה גם הכנה ללידה של הגוף האתרי, גוף החיים.

הגוף הפיזי של הילד, שמכיל כוחות גדילה עצומים ביותר, מתפתח בשביעון ה-1, במהירות עצומה ומואצת, שלא תחזור יותר אף פעם בחייו באותו אופן. למשל: בשנה הראשונה משקלו מוכפל ובשנה השנייה גובהו, הוא כמחצית מגובהו הסופי. פיזיולוגית, כל הרקמות והתאים משתנים ומתעצבים לגוף שלו ומעכשו רק יגדלו.

עד גיל שלוש, רוכש הילד 3 יכולות חשובות, שמבדילות את האדם מהחיה:

הזדקפות, דיבור וחשיבה.

בגיל 3, אומר הילד בפעם הראשונה: אני. גם בזה הוא נבדל מהחיה. זוהי נקודת ההתחלה של התעוררות האני, אשר עדיין לא בתודעה מפותחת. עוצמה גדולה יותר של התעוררות זו, יחוה הילד בגיל 9. מדע הרוח האנתרופוסופי, מתייחס לילד כאל ישות רוחנית רכה, שבאה מעולמות הרמוניים עליונים ושעד גיל 3, עדיין לא ממש שייכת לאדמה ועדיין לא ממש מופרדת. מכאן הצורך שלו להתעטף בשמחה, אהבה, חום ועולם שכולו טוב, ידיעה שתיצור בסיס איתן להמשך חייו. זו הסיבה, שלשביעון זה קרא שטיינר גם **שביעון השמחה ושביעון התקווה**- התחושה שהעולם טוב, ע"י יצירת חוויות טובות אצל הילד, תאפשר לו לשמר בתוכו את אותה שמחה ואת אותה תקווה, שבלעדיה אין חיים בריאים ובטחון בעתיד, אלא ייאוש שמביא מחלות גוף ונפש.

הילד בשביעון זה, כולו איבר חישה שקולט בכל נימי גופו ונפשו, את כל רשמי העולם החיצון, ללא סינון כלשהו, כמו ספוג שסופג הכל. כל הרשמים חודרים אליו בצורה חזקה והופכים לחלק מישותו. בניגוד לאדם מבוגר, שכבר מעוצב בגופו ובנפשו, המטען שכל ילד נושא עימו, עדיין נוח לעיצוב, גולמי במידה רבה, רך וניתן להשפעה. כאן נכנס התפקיד שלנו, הגננים/ות. הילד הרך מהווה תמונה של כוחות עתידיים, אפשרויות פתוחות, לכיוונים רבים ומנוגדים, של גמישות וזרימה. הן מאפיינות את הילד בגופו- עולמו הפיזי ובנפשו-עולמו הפנימי.

חושי הילד, פתוחים כאיבר חישה ומוזנים מכוחותיהם האתריים (כוחות החיים) של היקום וסביבתו האנושית, הם המודל לחיקוי שלו. מתוכם הוא יוצר את הגוף האתרי שלו ותוך כדי כך, כוחות אלו יוצרים ועובדים ישירות גם על הגוף הפיזי שלו ומעצבים את מבנהו. כשכוחות אלו מגיעים לשיא הסיום של עבודתם ומתפנים לחשיבה, מתחלפות שיני החלב בשיניים קבועות, שמסמלות חלק מסוג של מוכנות למעבר לבית הספר- לכתה א', זו תמונה של כוחות בנייה, שמשתחררים ושיופנו עכשו למקום חדש- חשיבה. הכוחות האתריים

(כוחות החיים), הם הבונים את השיניים ואת שאר הגוף, לכן תמונת השיניים, היא סוג של תמונה של חשיבה. הם שיא התהליך, הדבר האחרון שמוציא את הדבר הקשה הזה החוצה, המאסטר. חלק נוסף מהמוכנות לכתה א', הוא כשחל שינוי בתנועה הכל כך אופיינית לילד והוא מוכן לעצור אותה ממקום אחר - שלו ולא של הגננת ומוכן לקבל הנחיות מבחוץ איך לנוע. כמובן שיש סימנים נוספים ורבים לגבי המוכנות לכתה א', אך לא נפרט אותם כאן.

בשביעון זה, בניית הגוף הפיזי מתחזקת, כאשר חיי הילד מרוכזים ברצונו ואם נבלום אותו, כל אנרגיית החיים תסתלק ממנו, כמו אוויר היוצא מבלון. לכן הגנן/גננת מרוכזים בכוח הרצון של הילד, שנמצא בגפיים ובאלמנט התנועתי, שהוא "בילד אין" וחלק מרכזי בילד.

הילד יופנה לעשייה ולא לחשיבה אינטלקטואלית, אליה יהיה זמין ופנוי יותר בשביעון השני. מאחר והרשמים ב-7 שנים ראשונות, הם כמו המזון של הילד והיריון של הגוף האתרי, נקפיד עליהם בהגנה, אכילה נכונה וכד' בדיוק כמו בהיריון, שבסופו לאחר 9 חודשים- תהיה לידה. ננסה ליצור בגן רחם והגנה על הילד, מפני רשמים מיותרים, שאם נאפשר להם להיכנס, הילד עלול להגיע לשלב הבא בגיל 7- לא מוכן וזה יתבטא בגוף הפיזי שלו. אם ניתן לו "מזון מקולקל" או לא מתאים לו- עלול להיפגע הגוף הפיזי שלו והילד ישא את הרשמים האלו, כל החיים. זה יכול לבוא לידי ביטוי במראה חיזור, או בקושי של הילד להחזיק את גופו ולפעמים גם במחלות שיקבל בגיל מבוגר, 40 ומעלה...

אלמנט החיקוי הוא האלמנט המוביל בהתפתחות הילד בשביעון ה-1:

מאחר והילד קשור לעשייה כל הזמן וחושיו באים אליו ומניעים אותו לפעול, כשהוא רואה משהו, מיד הוא קם והולך אליו. לכן, כשבתרבויות העתיקות המסורתיות יותר, כשבחיי היומיום בלט יותר אלמנט העשייה בבעלי המקצוע הרבים (רוכלים, פחחים, חקלאיים, נגרים, סנדלרים ועוד פועלים שונים), היה הרבה יותר מה להציע לילד כחיקוי, לעומת חיינו המודרניים, בהם נצמדים יותר הילדים לצעצועים וטכנולוגיה. בגן, כחלק מהעשייה והחיקוי, עוסק הילד בפעילויות משק הבית הקלות.

עולם הילדות ומהותו של הגן האנתרופוסופי, פעילויותיו ותרומתו לילד

בתקופתנו היום, עולם הילדות, מתרחק מאיתנו ומתעמעם ויש געגוע ונוסטלגיה לחיים הפשוטים של פעם, שקצת הלכו לאיבוד בעקבות המודרניזציה והטכנולוגיה... וגם הילדים קצת מתבלבלים מה זה עולם הילדות.

חינוך ולדורף מנסה להתקדם בזמן, אך במקביל לנסות למצוא קשר מחודש ל- 2 דברים: נוסטלגיה+ עולם הרוח.

בדורות הקודמים, לפני התפתחות הגן המודרני, נהגו להשאיר את הילדים הרכים להשגחה ביתית, עד גיל ביה"ס. בעצם, התפתחות הגן ילדים המודרני, במידה מסוימת של צער, היווה את שקיעת הבית המסורתי, שהיה בית גידול מצוין לניצני הילדות הראשונים. היו בו הרבה חום ביתי ומשחק חופשי.

אחת השאלות הגדולות שמנחות את החינוך האנתרופוסופי, היא : איך אפשר להחיות את התמונה הזו אצל הילד, להשלים את המחסור שאבד במשך השנים...**ולפצות את הילד על אובדן 3 ערכים חשובים:**

1. ערכי התרבות המסורתית
2. ערך החום והאווירה הביתית
3. ערך המשחק החופשי.

מתוך כל זה, נולדה השאלה:

מה הצרכים הנכונים והמתאימים ותומכים בילד במהלך השביעון הראשון, בו הוא מתחנך בגן הילדים.

בחינוך ולדורף, נמנעים מהדחף להכין את הילד לשלב הבא, כלומר כהן א', לימוד קריאה וכתביבה וכד'. **הדגש הוא, שהילד הוא המרכז ומה הצורך שלו כרגע, בהווה.** הרחם שבגן, משמש לו חום, הגנה, הזנה ותמיכה בהתפתחותו ומאפשר לו "להירדם" באווירה חלומית ככל שניתן. ההשתדלות "לא להעיר את הילד", היא בעצם ע"י שמירה על אווירה חלומית, כדי שלא יתעורר טרם זמנו. החשיבות היא להעירו כשזה נכון ומתאים לו ולא לזרז את התהליך.

עולם הילדות, החשיבה הראויה והתודעה של הילדים- שונה משלנו. הילד אינו מבוגר קטן אנחנו חושבים במילים ומתקשרים בדיבור ואילו הילד, נע בין דמיון למציאות **ורואה את העולם בתמונות.** היריון הגוף האתרי של הילד, מוזן בשביעון זה מתמונות ולכן חשוב לחזק אצלו את יצירת התמונות החיות ולא את הדימויים שהוא עדיין לא מסוגל ליצור. כשאנו מספרים לו סיפור, צריך להקפיד על "עמימות" מסוימת, כדי שהילד יוכל להפעיל את הדמיון בעצמו. הילד אינו מבוגר קטן והוא בא ממנטאליות שונה משל מבוגר. הוא עדיין לא בתודעה של מילים ולכן משתמש הרבה בביטויים קצרים כמו: "כייף" או "הכול בסדר". כמבוגרים, אנחנו מדברים ומסבירים לו כל הזמן ודורשים ממנו לבחור ובעצם מבלבלים לו את המוח והוא יגיד לנו את זה.

הדיבור עם הילד בתמונות, יוצר עבורו אווירת ילדות חמה ועוטפת, ללא גירוים מיותרים שיציפו אותו ושאינו יכול להכילם.

הצבעים החמים, הרכים והשמחים שבגן, מזכירים לו את רחם אמו. הבישול והאפייה עם הריחות הטובים, הנעימים והחמימים- מזכירים לו את תחושת הבית.

האווירה החלומית והעולם הדמיוני של הילד, נשמרים גם ע"י שימוש בפיות וגמדים ואל לנו לדאוג שהילד יאבד קשר עם המציאות, אם נניח לו להאמין בהם. הוא עדיין לא חי עם רגליים נטועות חזק באדמה ואל לנו לזרז תחושה זו.

בגן יש תפקיד חשוב לשירה, לסיפור ולמשחק.

השירה היא בעצם סיפור קטן ומתבצעת ע"י הגננות בקולן הטבעי ולא ע"י מערכת השמעה, כי בקול הטבעי, יש איכות עוטפת, מתרחבת וקלה יותר עבור הילד. השירה, היא טקסט מלווה במנגינה פנטטונית, צלילים רגועים, חופשיים, עדינים, עוטפים, רכים ונעימים, אשר מאפשרים אווירה חלומית בגן. לפעמים היא מלווה בכלי נגינה עדינים, כמו חלילית, קסילופון, גיטרה, לירה(סוג של נבל עדין), צינבל, שלישי ופעמונים. השירה נעשית בטון טבעי, נורמאלי וגבוה, כי לילד יותר קל להתחבר אליו.

לסיפור, יש מקום חשוב בגן ובקשר בעם הילד. הילד זקוק לסיפור פשוט וברור, ללא דרמות מיותרות. יש מחשבה על כל חיה או אלמנט שנמצא בסיפור ומה הוא יכול להביא לסיפור ולילד. הסיפור, הוא רצף של תמונות, שמספרות עלילה מסוימת עם התחלה-שיא-וסוף. אצל המבוגר, הסיפור יוצר מעין "בועה" שהוא נכנס אליה. כדי ליצור את אותה הבועה גם אצל הילד, מספר הסיפור חייב להקשיב לסיפור, לראות את התמונות, להעבירם דרכו ורק אז לתת להם ביטוי. אם התהליך הזה מתבצע באמת דרך כוחות הרצון, עבודת הדיבור הנכונה שמאפשרת למילים ולעיצורים פשוט לגלוש פנימה וליצור תמונות- הוא אכן יצור הוויה שלמה ו"בועה" שלמה ואוהדת, שהילד יצליח להיכנס אליה. ע"י הסיפור, אנחנו בעצם "מתירים" לילד את העולם. הילד בא מעולמות הרוח, נולד ועובר התגשמות על האדמה ומתחיל תהליך גדילה בעולם הפיזי, שמהווה גם "היפרדות" מעולמות הרוח. הסיפור, מאפשר לו היזכרות בהם מצד אחד והיכרות עם העולם אליו הגיע, מצד שני.

הריתמוס והחזרה על הסיפור במשך כ- 3 שבועות, קשור לריתמוסים בעולם ונכון לילד. הוא יוצר אקט של רצון ועשייה רכים אצל הילד- ולא אקט של רגש או חשיבה, שעדיין מוקדם מדי שיתפתחו אצלו. החזרה עליו מטמיעה ומושיבה אותו בגוף האתרי (החיים) של הילד ולכן חשוב שיוזן דרך הגוף האתרי של המספר. הסיפור צריך "לזרוח" מהמספר דרך הדיבור המלא חיים ואז הילד יכול ליצור תמונה ולהתמלא בכוחות חיים גם הוא.

סיפורי המעשיות, למשל, מביאים עמם איכות קוסמית, משהו ארכיטיפי שיוצא אל מסעות הנפש. אמנות הסיפור, תוביל בקלות להצגה. בהצגה המבוססת על סיפור, הילדים יזכרו בספונטאניות אמרה, חרוז, או קסם מתוכו. זיכרון זה נעוץ בתחום הרצוני ולא בהתעוררות כוחות הזיכרון, שעדיין רדומים בחיקם של כוחות הגדילה. הילד, בניגוד למבוגר, לא מחפש אחר החידוש, אלא מעדיף שהסיפור יסופר שוב ושוב, בדיוק באותן מילים והוא אפילו יתקן אותנו אם נשכח מילה או נסטה מהסיפור. החזרה על הסיפור, היא תרגול מצוין לחיזוק רצונו של הילד.

במעשיות האחים גרים, אותם מרבים לספר במוסדות ולדורף, יש הצגה בדרך מסוימת של מעשה ויש בהם פתיחה- סיבוך והתרה ולכן הם מתאימים לילד ואין צורך לחשוש מהתיאורים והאירועים שמתרחשים בהם, מאחר ובסיכומו של דבר יש שם את ההתרה- והיא נחרטת אצל הילד כמשהו טוב.

המאפיינים הבאים, בסיפור ובשירה לגיל הרך, עוזרים לשמור את הילד ב"אווירת חלום" או "הירדמות":

- חוויה עגולה, שמעידה על תהליך שלם, עם התחלה-שיא (אמצע) וסוף.
- אווירה אוהדת, עוטפת, עם נשימה, ש"לשה" את הילד ומרגיעה.
- טון יורד למטה, לאדמה (כי קול שעולה למעלה ומחזיק יותר מדי אוויר בחזה, גורם לעצבנות אצלנו ואצל הילד).

- מילים פשוטות ומשפטים שיש בהם משהו שנאסף, מסתיים ומתחיל שוב מחדש.
- קצב רתמי ברור (שמסאיר את הילד צעיר).
- חריזה פשוטה (שקל לזכור אותה בע"פ, שומרת על חווית שינה, מכניסה אור, שמחה, אווריריות, קלות, ומקלה על הנשיאה של הילד).
- חזרה על דברים.
- התרחשות אחת, מובנית ובקצב עולה ויורד ולא קפיצות מנושא לנושא.
- הפשטה של חריזה ותמונה- שדורשת פעילות בגפיים ולא בנפש.
- הלך נפש קליל.
- הימנעות מהשימוש במילה "אני".
- שמחה, חיים, טון מתנגן ורך וקול חם ונעים- שיוצרים תחושת חום בגוף הילד.
- קול "נושם" ולא לחוץ- שיש בו אלמנט מרפא.
- חום, הגנה, משהו קרוב, אופטימי והרמוני.
- אלמנט הזדהות וסימפטיה.
- זמן הווה.
- תנועות ארוכות ואיטיות.
- "האנשה"- שמתאימה לילדים צעירים.
- הימנעות מגירויים מיותרים.

אם ניתן לילד יותר מדי פרטים מסובכים, הוא יצטרך מרכז מאד חזק שעדיין אין לו. **המשחק** מאפשר לילד לבנות עולם מדומה, עם חוקים משלו ותנועה יצירתית ומלאת דמיון בתוכו. המשחקים והאביזרים בגן האנתרופוסופי, עשויים מחומרים פשוטים וטבעיים ככל האפשר, כדי לאפשר לילד להפעיל את כישוריו הגופניים, דמיונו ומחשבתו היצירתית. במשחק, מומרץ הילד ליוזמה, יכולת בנייה, עידוד הדמיון והכושר להחיות את המשחק (למשל, ליצור מריבוע כסאות בכל פעם משהו אחר: בית/פרגוד/מכונית/חנות ועוד).

המשחק מותאם לגילו של הילד. ככל שהוא קטן יותר, מתאים לו יותר לשחק בבדים, מזרונים, כריות, כדורי בד, מקומות מסתור, בורות, גבעות ואבנים, קופסאות פשוטות, סלים, משחקים עם גלגלים ופלטות עם גלגלים, עליהם יוכל לנוע ולהתגלגל, קוביות קטנות ומשחקי טיפוס וירידה והכל הוא כדי לתת מענה לתנועה של הילד ולחזק אותה ואת שיווי המשקל שלו. חשוב לשתף את הילד בעשייה בגן, כדי ליצור הקשר בין העשייה לתוצר ולראות את הקסם שנוצר מהקשר זה. ארחיב על המשחק בהמשך.

הילד קולט את העולם דרך חיקוי ודוגמא, לכן החינוך הוא גם חינוך עצמי, שלנו, הסביבה של הילד, המחנכת אותו- כי הוא דורש מאיתנו להעלות את התודעה שלנו יותר ויותר לכל מה שאנו עושים. על הגנן/גננת למקד את הפוקוס גם בעצמו ולוודא שהוא/היא דוגמא שעובדת בצורה חיובית על הילד. **החשוב ביותר, הוא לתת לילד חופש לחקות**, בלי מודעות יתר לתנועת רגליו וידיו, שעלולה להחליש את כוח החשיבה שלו בגיל מאוחר יותר, כמו כל לימוד שנעשה טרם זמנו וגורם להחלשת ההתפתחות העתידית בתחום מסוים.

התנועה, מעודדת פעילות מוחית, מאפשרת חשיבה באופן גמיש וגורמת לחוויה נפשית של חופש, שמחה ובטחון. האלמנט התנועתי, הוא חלק מרכזי בגן והילד קשור לתנועה מתמדת ועשייה כל הזמן. התנועה והעשייה הם "בילד אין" בילד ולכן חשוב שיהיה לו מבוגר אותו יוכל לחקות בעשייתו- והוא תמיד ישמח להעתיק ממנו. הגן יכול פעילויות קלות של משק הבית, שהילד מבקש ונהנה לעשותם, באמצעות התבוננות וחיקוי ולא דרך הדרכה שיטתית,, שעלולה לקטול את כושר הספונטניות שלו, שחשוב מאד לחזק אותו, כדי שישא אותו להמשך חייו.

מצד אחד, במיוחד בגנים הרב-גילאים, ניתנות לילד פעילויות קלות המותאמות ליכולותיו הפיזיות ותומכות בהתפתחותו הגופנית והנפשית ומצד שני, מראים לו גם פעילויות שיוכל לעשות רק כשיגדל - כדי לחזק את תחושת הגדילה שלו.

הפעילויות הרבות והמגוונות של משק הבית, שניתנות לילד בגן, כוללות: לישת בצק עם הגנן/גננת, עזרה בסוגי הבישול והאפייה הפשוטים, בהכנת ארוחות, בסידור השולחנות, שטיפת כלים, טאטוא ושטיפת רצפות, שתילה והשקיה בגינה, תפירת בובות וחיות ממולאות, ועוד.

הכל בגן הוא למען התנועה והילד חי אותה. כל רעיון מתבצע ע"י תנועה וכל תנועה באה למען רעיון שבא מבחוקן, מעבר לתנועה.

האינדיבידואל של הילד נתמך בגן גם ע"י חיזוק הקשר בינו לבין הקבוצה. כשהילד מרגיש בתוך שבט, הוא מרגיש כוח שאינו רק שלו, אלא את הכוח של הביחד - והוא תומך בו ויוצר אצלו משהו מחזק.

בשנים האחרונות, ברור לנו יותר - שפעם הייתה תודעה קבוצתית גדולה יותר ואילו היום בולטת יותר האינדיבידואליות, אפילו אצל הילדים ובכל ילד יש יותר את הייחוד שלו, את המשהו הברור יותר והמבט החודר יותר מפעם. אפילו בלידה, היום, הילד נולד עם משהו מאד נוכח, שלא היה פעם.

בגן האנתרופוסופי, יש הבנה של ריתמוס שאמור לשרת, לתמוך ולהגן על הילד בהתפתחותו בזמן ובהגעה להבנות שלו במרחב - ולא להיפך.

הריתמוס, משפיע על הילד ככוח בונה ופועל באופן בלתי מודע על כוחות הרצון, הכוח העיקרי אותו צריך הילד לפתח בגיל הרך.

המערכת הריתמית בגופנו, הכוללת מע' שונות, כגון: הדם, הלב, הריאות והנשימה, היא הבסיס לרגש, שמתבסס על תהליכים ריתמיים המתרחשים בגוף האדם ותומך בו מאד.

סדר יום קבוע וחוזר על עצמו, חשוב לחיים בריאים והרמוניים גם למבוגר, אך לילד קטן הוא ממש צורך קיומי ובסיס ליציבות נפשית, בטחון עצמי וגרעין פנימי איתן ויציב. הוא יוצר אצל הילד סוג של שקט ומונע ממנו מצב של חשיבה מה יהיה עכשיו. זו אווירת שלמות בשבילו והיא הכי נכונה לו בעולם, שבנוי מפרטים.

לעומתו, סדר יום מבולגן ושינויים דחופים שנעשים ללא מחשבה, או שיטה, מקשים ביצירת מרכז איתן ויציב ומהווים גורם עיקרי לבעיות משמעת, ריכוז והשתלבות בקבוצה לומדת.

סדר היום בגן, בנוי מחזרה ריתמית על פעולות וטקסים. הוא מתחיל במשחק חופשי במרחב ובמקביל לו שולחנות עבודה:

1. הכנת ארוחת הבוקר

2. שולחן עבודה המקיים פעילות יומית קבועה לכל יום בשבוע:

ציור/כיור/אפייה/תפירה/יצירה וכד'.

בסיום המשחק, מסדרים הילדים את הגן ומחזירים כל דבר למקומו, פעילות שמסבירה ע"י עשייה, שלכל דבר יש התחלה, אמצע וסוף ומתרגלת את הילד למיון וסיווג צעצועים ואביזרי משחק.

לאחר הגעת כל הילדים, מתכנסים **למעגל בוקר**, שעורך כ-20 דקות, שומר עוד קצת על הילדות ומתנהל ב-3 חלקים:

1. תפילה/ברכה/שירה קבועה

2. בקשה מהילדים לספר על "חדשות" או אירועים שאירעו להם, מה שיגרום אצלם להקלה מהמטען החווייתי והנאה מהתעניינות חבריהם.

3. פעילות משולבת של סיפור-שירה-תנועה, שקשור לעונות השנה, חגים, בעלי מלאכה ומבוסס כולו על חיקוי, דרך עשייה ולא דרך הסבר מילולי.

המעגל בגן, מכיל פעילות תנועתית ומוזיקלית, שמכילה אלמנט עגול, שמשי, מואר, עוטף וכד'. הוא תומך בעבודה עם קבוצה, כי חשוב ללמד את הילד את היכולת להיות אחד עם השני ואת המיומנות לכך.

המעגל הוא גם הזמן שכולם בפנים, לעומת הזמן בחצר, בו כולם בחוץ. במעגל הדגש הוא על התנועה ולא על הורבליות והמילים, שמגיעים רק למעטפת החיצונית ולא הפנימית של הילד. המעגל שומר את הילד בעולם קסום של תמונות, תנועה, צבע, צליל וצורה. החיקוי שמתבצע במעגל, מאפשר "להרדים" את הראש של הילד עוד קצת וע"י כך "להאריך" את ממלכת הילדות שלו. הפרונט במעגל, הוא של הגנן/ת ולא של הילד, שיושב עם שאר הילדים והוא אחד במעגל עם כולם. התמונות שמובאות במעגל, מניעות את הנפש של הילד ומאפשרות לו להבין מושגים. כמובן שחשוב מאד לפתח רגישות לאיך הילד חווה את הדברים ולחשוב היטב מה קיים מהות של כל דבר שאנו מנסים להעביר אליו. התחושות הן מה שמובילות את הגנן/ת ולא השכל. המעגל בנוי עם נשימה פנימה (התכנסות) ונשימה החוצה (יציאה) ומכיל כל הזמן את התנועה בין 2 הקטבים האלו. המעגל מכיל ריתמוס של כל היום, הוא יום קטן, על כל סדריו, הוא כמו קליפה ומסגרת ששומרת על תוכן היום. הוא מכיל ערות ושינה, התחלה וקמילה ואנו מעבירים דרכו את העולם שנגלה לנו, כתמונה אומנותית לילד. התנועות שהוא מכיל, הם התנועות הפנימיות של הילד והמקום בו מעביר המעגל מניע את התמונות שהילד רואה. המקור של המעגל, הוא המילה, עליה הוא נישא והתנועה תומכת בה. הוא סוג של דימוי המציאות לילד ומכוון את הילד לתנועה ולכן הוא מכיל עשייה, תנועה והפשטה של חריזה ותמונה- כדי שתהיה פעילות בגפיים ולא פעילות בנפש. הילד הוא איבר חוש, בא לעולם בהתמסרות והשפה שלו- היא להיות בתוך האחר ודרכה הוא חש את האחר. מאחר והוא מתמסר, חשו שאנו המבוגרים, נראה לו מה זה אדם ומה זה עולם. לכן המעגל נערך מתוך יראת כבוד וסמכות, שהם עמודי התווך של כל גנן/ת. יראת הכבוד, היא לכל דבר שמכיל המעגל- הגננות, הבובות, הבד שמתקפל, הנר שנדלק ואח"כ כבה, הכסא או השטיח שיושבים עליו, והכי חשוב- לילד שבא לגן כדי להתפתח בו ואנו עוזרים לו להיות בן אדם. הילד נישא על התנועה ובמעגל היא מתבצעת תמיד, בכיוון השמש והשעון, בדיוק כמו בטבע וכך זה נכון. כל תנועה במעגל מלווה במבט וביצירת תמונה פנימית אצל המספר ואצל הילד והמספר חייב להרגיש בתוכו ולחיות את מה שהוא עושה ולחשוב על המטרה של כל דבר וההרגשה שהיא יוצרת אצל הילד.

בסיום המעגל, מוזמנים לארוחת הבוקר, שנעשית בטקסיות ובחן רב וכוללת בתחילתה ובסיומה ברכה מלווה בחרוזים ומטפחת בילד יחס של יראת כבוד, תודה אהבה והערכה ליקום שמסביב, שבעזרתו התאפשרה הארוחה: הגשם, השמש הזורחת, האדמה, אלוהים והגנן/גננת שהכינו עבורו את הארוחה.

זה החלק הראשון של היום בגן, שמכיל פעילות המכונה "נשימה פנימה".

כל ההתרחשות בוקר הנ"ל, היא שעת לימוד עבור הילד, הוא שואף משהו פנימה וזה מועיל לפיתוח הלב- ריאות.

החלק השני של היום בגן, מכיל פעילות "נשימה החוצה"- זה המשחק חופשי בחצר, שיכלול גם הוא תנועה על מכלול אביזרים ומתקנים שיעודדו אותה.

החלק השלישי של היום, מכיל שוב "נשימה פנימה"- מעגל סיפור שחוזר על עצמו כשלושה שבועות ואחריו ארוחת צהריים.

לאחר ארוחת הצהריים, מסיימים חלק מהילדים את הפעילות בגן וכל השאר שנשארים עד שעות אחה"צ, ממשיכים באותו ריתמוס הנשימות- "נשימה החוצה"- יציאה לחצר ובסיום היום- "נשימה פנימה"- התכנסות לשיר/סיפור/משחק.

איוון נכון בין 2 סוגי הנשימות הנ"ל, חשוב מאד לאיוון הפנימי אצל הילד ואצל כל צוות הגן.

בגן יש דגש והתייחסות רבה לעונות השנה, חגים ואירועים, ע"י פעילות תואמת להם:

פינת עונה/חג מתחלפים בעיצובם, סיפורי עונה וחג ופעילויות תואמות (הפקת שמן זיתים, הכנת גבינות וריבה, טחינת חיטה, יצירה מכותנה ועוד) והזנת נפש הילד בהענקת חוויה רוחנית עמוקה של כל אלה. מזון זה, חשוב מאד לנפשו של הילד וטקסים קטנים, הם מלאי משמעות עבורו, בונים את עולמו הפנימי ומחזקים אצלו את האמונה שקיימת בו תמיד עד גיל מסוים. לכל אירוע, יש צביון מיוחד ומשמעות פנימית.

מאחר ובבסיס הגישה האנתרופוסופית, עומדת תמונת האדם השלמה, יש חשיבות רבה לשיתוף הפעולה מצד ההורים. כפי שבגן שמים לב למתרחש בבית, כך נדרשת מההורים תשומת לב לסדר היום של הילד גם בבית ושיתוף פעולה בהקניית ערכים משותפים לאלו שבגן. תשומת הלב לסדר יום קבוע גם בבית, כוללת התייחסות להתעוררות בוקר, לטיול הקבוע במהלך היום, כשהילד אינו בגן, להתאספות המשפחתית בערב, לארוחת הערב ולהשכבה לישון באווירה שקטה ואינטימית, תוך כדי הקראת סיפור שחוזר על עצמו במשך זמן רב ומלווה את ההירדמות גם בשירה או מוזיקה חיה מכלי עדין, עם תפילה/ברכה/מנטרה שחוזרת על עצמה בלב שלם גם ע"י המבוגר. ההירדמות הנינוחה והמלווה היטב של הילד, היא ערובה להתעוררות טובה בבוקר ולהמשך יום מוצלח.

שיתוף הפעולה מצד כל הגורמים המעורבים בחיי הילד, יוכל לתת בסיס בריא, הרמוני ומאוזן להתפתחותו האישית ויפעל באופן עמוק ביותר על ישותו המתפתחת והצומחת. זוהי נשיאה משותפת של הילד ליצירת קהילה תומכת סביבו, היוצרת מעטפת הולמת בעודו גדל ומתפתח, כדי שיוכל לבנות עצמו כישות חופשית, המגשימה עצמה במלואה בעולם כבן אדם בוגר.

בגן נערכות פעילויות עשייה רבות:

מוטוריקה עדינה: לישה של חומרים עם התנגדות: חימר, דונג, פלסטלינה, לישה בצק וכיור, שמאפשר לילד לשלב דמיון וליצור מגוש החימר המגושם המונח לפניו, צורה מרומזת כלשהי, שבין רגע, באמצעות לישה, תוכל להפוך למשהו אחר. הפעילות היא החשובה ולא התוצאה.

ציור בצבעי מים: מפנה את הילד לחשוב על צבעים, כעל ישויות חיות ופעילות. מסיבה זו, הצבעים מדוללים במים בצנצנות והדף גדול ורטוב מעט. הצבע קולח בקלות רבה והילד חש את זרימתו בזמן הצביעה. הילד אינו מחויב להשתמש בצבע מסוים או לצייר משהו מוגדר, או תבניות ברצף קבוע, כדי למנוע את ההשלכות שיהיו לכך בגיל מבוגר: הקושי לחשוב במונחי משחק צבעים חופשי, או ליצור דימוי של עבודה יצירתית חופשית, בשיתוף פעולה עם כוחות אחרים של החיים הפעילים. הילד לומד לאהוב את 3 צבעי היסוד: אדום, כחול וצהוב, כדי שמתוך העבודה איתם, ייווכח בשוני שלהם.

התזונה של הילד, קשורה לבריאותו הנפשית והרוחנית. מזון בריא ואיכותי, יתמוך בבניית גופו הפיזי של הילד ויעזור ביצירת תהליכי גדילה וצמיחה הרמוניים. הארוחות מושקעות, מטופחות ומלוות בעזרה בהכנתן- מה שמהווה מרכז חיי משפחה בריאים. הן מורכבות מחומרים מן הטבע-ירקות ופירות טריים, ממזון מלא ומבישול בחום טבעי- סיר או תנור ולא באמצעים אלקטרוניים.

באמצעי הבידור הטכנולוגיים, כגון טלוויזיה או מחשב- הכול מובנה ומתוכנת מראש ולכן חשיפתם לילדים ללא הכרה ברורה של טבעם ונזקיהם, ללא גבולות וביקורת, אינה מומלצת. חשיפתם עלולה לגרום לנזקים גופניים ונפשיים כגון: חוסר תנועה וניווני גופני, פסיביות ועצלנות, השמנה, נזקי ראייה, בעיות קשב וריכוז, סף תסכול נמוך, צורך מתמיד בסיפוק מיידי, היפר אקטיביות ופגיעה בפיתוח יכולות עיצוב עצמי של דמיון ויצירת תמונות

פנימיות, נזק לכוחות המחשבה והלמידה, מחסור במגע וקשר ישיר ובלתי אמצעי, משחק חופשי ועוד. התכנים הפרובוקטיביים, בוגרים ומוחצנים, אלימים ומיניים שהילד נחשף אליהם- הורסים את כוחות יראת הכבוד והתום של הילד.

12 החושים:

ניתן גם לתמצת את מטרת העשייה החינוכית בגן, לתמיכה בהתפתחות 12 החושים, בהם הבחין שטיינר אצל הילד :

- חוש השפה/מילה
- חוש המחשבה
- חוש האני (של האחר)
- חוש המגע/מישוש
- חוש החיים
- חוש התנועה
- חוש שיווי המשקל
- חוש הריח
- חוש הטעם
- חוש הראייה
- חוש החום/טמפרטורה
- חוש השמיעה/צליל.

התפתחות תקינה של כל החושים, מבטיחה במידה מסוימת, סוג של שלמות בחיי הילד. החושים הם סוג של קוסמוס וקליטה טובה דרך כל אחד מהם, מביאה איכויות רגשיות לילד. כל חוש מאפשר חוויה אחרת, תורם לילד משהו מאד מסוים ומעשיר את נפשו בצורה אחרת. אם הילד פועל דרך כל החושים, זה מאפשר לו משהו שלם ומחזק את בריאותו הנפשית השלמה והרחבה יותר.

דרך החושים, מצד אחד- הילד מתחייב לעולם ומצד שני- מפתח איכויות רגשיות שונות. לכן בגן יש חשיבות על, לספק לילד מזון לכל אחד מהחושים האלו ולפתח תודעה עמוקה שלילד יהיו חוויות מכל הכיוונים ואפשרות לפתח אקטיביות, דרך כל החושים. החשיבות היא להזין אותו בכל המובנים, בשלב החשוב של בניית גופו ונפשו. כשהילד פתוח וחווה באופן ישיר ואקטיבי דרך החושים- הוא פתוח ולוקח פנימה ובונה את הגוף שלו.

באמצעות החושים, יוצר הילד קשר עם הסביבה. אם גופנו היה ללא חושים, הוא היה סוג של כלא. החושים פותחים את החלונות של הכלא הזה ודרכם הילד מקבל את הנוף של העולם שמסביב ויוצר תקשורת איתו.

יצר אמנות המשחק, הוא היצר האמצעי, שמוגדר כיצר שמאזן בין יצר הצורה ליצר החיים. הוא היצר שמחבר בין 2 הקטבים: יצר הצורה- ששייך לזמן עבר ושואף לסדר, ארגון וקיבוע. ויצר החיים- ששייך לזמן עתיד ושואף לצמיחה, יצירה התפשטות ותנועה אינסופית. יצר המשחק, שייך לזמן הווה, הוא דינאמי, מעשה אומנותי ויצירת אמנות. כשילד בונה בקוביות או בכל דבר אחר, הוא יוצר יצירת אומנות. המשחק הינו עבודה רצינית במובן החיובי, עם הגשמה עצמית ופיתוח טבעי והרמוני של כוחותיו הפיזיים של הילד: כוח ועוצמה, התגברות על אתגרים מכשולים, גמישות פנימית וחיצונית, התמדה, יצירתיות, דמיון, כישורים חברתיים, הכרת העולם ועוד. המשחק בונה עולם מדומה, עם חוקים משלו ותנועה יצירתית ומלאת דמיון בתוכו. המשחקים והאביזרים בגן האנתרופוסופי, עשויים מחומרים פשוטים וטבעיים ככל האפשר, כדי לאפשר לילד להפעיל את כישוריו הגופניים, דמיונו ומחשבתו היצירתית. במשחק, מומרץ הילד ליוזמה, יכולת בניית מבנים, עידוד הדמיון והכושר להחיות את המשחק (למשל, ליצור מריבוע כסאות בכל פעם משהו אחר: בית/פרגוד/מכוננית/חנות ועוד). כמובן שאמצעים טכנולוגיים, או תעשייתיים, הם מחוץ לתחום בגן, כפי שהזכרתי קודם, מאחר ולמרות פנייתם ליצר המשחקי שביילד, הם חיזוניים ופועלים מעצמם ולכן מנוונים את הילד וחוסכים ממנו את פעילות הילדות החשובה ביותר: הפעלת כוחותיו הפנימיים והחיזוניים שלו עצמו. ע"י כך, נהרסים גם חוש הדמיון והיצירתיות שבו. הגישה האנתרופוסופית גורסת, שילד היודע לשחק, יהיה בעתיד, בבית הספר, בעל כישורי למידה, מחשבה ודמיון. חלק גדול מהזמן בגן, מוקדש **למשחק חופשי**. זו הזדמנות לתת לילד "עוד קצת ילדות עם איכות" ויש בו יתרונות חשובים מאד שתומכים בהתפתחות הילד: מצד אחד- הוא ממפתח את הדימיון של הילד ומצד שני, הוא מביא את הידיים והרגליים לתנועה החופשית והבריאה ביותר לילד. פיתוח חוש התנועה החופשית והבריאה, שווי המשקל והכשרים הגופניים של הילד, נתמכים בגן באמצעי משחק שונים, כגון:

- * משחקי טיפוס וירידה: חבלים, סולמות חבל ועץ, בית עץ וכד' בחצר
- * התנדנדות על ערסל/חבל/ נדנדה שעשויה מקרש עץ ודורשת שיווי משקל
- * בנייה בחול ובוץ
- * חפירת מנהרות
- * זחילה ומשחק בארגז החול
- * משחקי חברה בחצר
- * בניית מבנים
- * תנועה על פלטות עם גלגלים

פיתוח הדמיון של הילד במשחק החופשי, נתמך ע"י צעצועים, שמצד אחד מעודדים את המשחק החופשי בהם ומצד שני בעלי צורה מלאת דמיון, צבעים שמחים ואפשרות השתנות ע"י הדימיון והיצירה של הילד. החשיבה היא גם על שרירי הגוף של הילד וגם על שרירי הנפש שלו ולכן נספק לו חוויות שישביעו את רעבונו ויזינו ויפתחו את דמיונו, ע"י שפע של משחקי "נדמה לי".

צעצועים ומתקנים מודרניים, מכתיבים התאמה מדויקת בין החלקים וצורות מוגמרות, כמו למשל פאזל, או משחק מלאכותי שמכתיב איך לדפוק את מסמרי הפלסטיק לתוך החורים, או

איזה צורה נכנסת למתקן מסוים וכד' - ולמרות שיש בהם הזדמנות לפעילות הילד - הם נוטים לבלום את פעילות הדמיון.

פיתוח חוש הדמיון, נתמך בגן באמצעי משחק שונים, כגון:

- * קוביות עץ לבנייה עצמית של ארמונות ומגדלים.
- * בובות לא מוגמרות, שניתן להלבישן, לקשטן וכד' - ומאפשרות לילד להשליך עליהם את עולם הדמיון הפנימי שלו ולהשלימם בעיני רוחו, כפי שהוא רוצה - חוויה של בריאה מחדש.
- * אבני אוצר טובות וקריסטלים, מהן ניתן לבנות ולקשט את השולחן החגיגי לכבוד יום שישי.
- * שעוות דבורים - רכה, ממנה ניתן ליצור מבחר צורות .
- * חלוקי נחל, מהן ניתן להרכיב שבילים מפותלים, מתפצלים ומתחברים, לבנות עולם שלם, אם נוסיף חיות צמר בשביליהן, בדים כחולים שייצרו נהר ועוד...
- * רכבת מגזעי עץ, שיכולה לאסוף את הילדים ולקחת אותם למחוזות רחוקים מלאי דמיון וסיפורים...
- * סירת צעצוע, שיכולה לשמש ספינת חלומות של הילדים שחותרים בו ולקחת אותם לעולמות רחוקים...
- * בית עץ בחצר, עם חלונות, לתוכן הילדים יכולים להיכנס, למלא בהפתעות, להציץ מהחלון, לקשטו בוילונות מבד, לבשל בו עם סירי צעצוע ועוד...
- * שבילים מתפתלים
- * שיחים להתחבא מאחוריהם
- * מקומות מחבוא מסתוריים
- * סוסי נדנדה בהם אפשר להפליג בדמיונות בדהרה...
- * תפירת בובות וחיות ממולאות כיד הדמיון.
- * אפיית עוגיות וחלות בצורות שונות
- * טחינת גרגרי חיטה לשם אפיית לחם.
- * גידול ירקות ופירות לאכילה.
- * צפייה בתיאטרון בובות.
- * הכנת תפאורת יער מחומרים טבעיים עבור הגמדים והפיות שיבואו להתגורר שם...

איכות המשחק של הילד משתנה לקראת סיום השביעון הראשון. צורת הבנייה משתנה - והופכת להיות מרחבית יותר, הילד מסוגל לתכנן משחק עם מהלכים מראש, הוא מצליח לבצע תמונה פנימית שיצר, ומסוגל לדמיין התרחשות בראש ובלב, משחק יותר בשיתוף עם חברים ועוד.

האוריתמיה, היא אמנות חדשה של תנועה, שהחלה להתפתח במאה ה-20 ומביאה לביטוי תנועתי, את צלילי המוסיקה ודיבור.

היא התפתחה ע"י רודולף שטיינר ומבוססת על התפיס של האדם והעולם בשלושה מישורים: גוף-נפש-רוח. שטיינר טוען שללא תפיסה זו, לא ניתן לבצע אוריתמיה.

היא מבקשת להוסיף לנדבך הפיזי-חושי-חיצוני, גם את המישורים הפנימיים של הנפש והרוח שבישות האנושית ובכך לאפשר הבנה שלמה ומלאה יותר של ישות האדם והעולם.

האוריתמיה מסייעת לנפש לחבור בהרמוניה לגוף באמצעות חיבור בין צליל לתנועה. מקור המונח "אוריתמיה" הוא בחיבור שבין שתי מלים "אוי" - יופי ו"ריתמיה" קצב. כלומר, היופי שבקצב, או אם נרצה, היופי שבתנועה. בכך היא מבטאת יחס אל המרחב כאל דבר חי ונושם ולא סטטי.

הרעיון המרכזי העומד בבסיס האוריתמיה הוא מתן משמעות רוחנית לעיצורים (ב, ג, ד וכו') ולתנועות (א, א, אי, או) והגייתם בליווי תנועה פיזית המבטאת משמעות זו.

מקור הדחף שהוביל לפיתוחה, נבע מתהליך של ניתוק וניכור הולכים וגדלים של האדם מעצמו ושל האדם מן השפה והמילה, המהוות בסיס לתקשורת, בסיס לידע והבנה.

הדרך לחדור אל המילה המדוברת ולפענח את צפונות השפה, מגלה את הכוח האמיתי המצוי בשילוב שבין תנועה לעיצור, בין מילה למילה ובין משפט למשפט.

השפה במהותה, הינה תנועה, כמו זרם, שמביא לנפשנו תמונות וצבעים, מראות וגוונים של העולם על כל תופעותיו ושל האדם בתוכו. כשאנו מאזינים לקטע מוזיקלי או לשירה, אנו חשים את התעוררות התנועה בנפשנו.

זו התנועה, הטמונה במילים ובצלילים – שהאוריתמיה מבקשת להביא לידי ביטוי.

כשאנו מפרקים את מרכיבי השפה ומרכיבי העולם המוזיקלי, אנו פוגשים סוגים שונים וגוונים של תנועה. כל גוון כזה, מאפשר לאדם לבטא הלך נפש כזה או אחר. ב 'אה' (אלף) אנו יכולים לחוש בחוויה נפשית של פליאה, השתאות, יראה. ב 'אי' ביכולתנו לחוות: 'אני חווה את עצמי בתוכי, בעמדי אל מול מה שבא וזורם אלי מן העולם'.

ב 'או' 'אני רוצה לחבוק, לעטוף את הבא למולי'. וכן הלאה...

איכויות התנועות האלו, מבטאות את תגובותיה של הנפש לשמחה ועונג, קושי או כאב. לעומתן, איכויות העיצורים מתארים את תופעות הטבע שמסביבנו, למשל: בעיצור 'ר' (ריש) אנו יכולים לשמוע את הרעם, את הרוח השורק. ב 'ש' (שין) אנו יכולים לשמוע את אוושת העלים ואת השלהבת המשתלהבת. ב'ל' (למד) את המפלים הנופלים ומתגלגלים מלמעלה למטה וכן הלאה...

כשאנו חודרים אל איכויות מעין אלו, הטמונות בצלילים, ומגלים אותן בתנועה דרך הנפש 'המניעה' את הגוף, אנו זוכים מחדש במתנה המוענקת לאדם על ידי השפה. מתנה שאנו חווים דרך מילות המספר או המשורר. כל זה איננו במישור של החשיבה כי אם במישור של רגשות וחוויות עמוקים יותר, הקיימים בנפש האדם.

האוריתמיה הינה אמנות תנועה איתה ניתן לעבוד עם ילדים החל מגיל שלוש בגן הילדים, בבית הספר היסודי ובתיכון. בנוסף, ניתן לעבוד איתה גם בתחום המרפא עם ילדים ומבוגרים כאחד ולטפל במגוון רחב של מחלות, הן פיזיות והן נפשיות.

היא מתבצעת בגן, ביום קבוע בשבוע, משפיעה עמוקות על החינוך ונעשית לצלילי מנגינה וקולות דיבור. אפשר להציג סיפור פשוט, ע"י תנועות שמלוות את קולות המילים והילד חופשי לגמרי כשהוא מחקה את התנועות בדרכו שלו.

נירה נחתומי, מקיבוץ הרדוף, עוסקת באוריתמיה 22 שנה, לאחר 5 שנות לימוד בבית הספר לאוריתמיה בלונדון אנגליה ושנה נוספת בדורנד.

נירה מעבירה אוריתמיה בגנים לילדים מגיל 3 ובמסגרות שיקומיות שונות: " אוריתמיה, היא בעצם החוג היחידי שנכנס לגן מבחוץ. שטיינר טען שתפקיד המחנך, הוא לעזור לילד להתגשם והאוריתמיה מאפשרת לו לעשות זאת דרך התנועות. באותן תנועות השתמשו גם האלים ביצירת העולם. מאחר והם לא השלימו את מלאכתם, התנועות יעזרו לילד, בשילוב עם דקלום ומשחק.

חשוב להתייחס ולעשות אוריתמיה מתוך חווית קדושה ויראת כבוד.

האוריתמיה מכילה תמיכה ב-3 תהליכי ההתפתחות העיקרים, שעבר הילד עד גיל 3:

- הנשימה שקשורה למערכת הרתמית.
- עמידה, התייצבות והתמצאות עמידה במרחב.
- דיבור
- חשיבה

האוריתמיה תומכת במע' הרתמית שקשורה לנשימה. האוריתמיה פועלת באמנות המרחב- ומלמדת את הילד להתמצא בו. האוריתמיה עוסקת בדיבור וכשעובדים עם ילדים בטקסטים קטנים- מופעל הניצוץ הראשון של החשיבה ולטקסט יש משמעות והתחלה של אמירות עם תוכן פנימי. היא מכינה את הילד לתהליך ההתגשמות על האדמה והיא כלי מצוין להתגשמות נכונה בשביעון הראשון לחייו.

האוריתמיה תומכת בבעיות התפתחות, שיווי משקל, דיבור ואינקרנציות נוספות. באמצעות העבודה עם צלילי הדיבור, היא מכינה את הילד לשלב הכתיבה והקריאה שמצפים לו בכיתה א', באמצעות תמונה וחויית עשייה ולא בצורה אינטלקטואלית. כשהילד פוגש את האותיות בכיתה א', כבר יש לו חוויה אוריתמית מהם.

ההבדל בין האוריתמיה למעגל שבגן, הוא שבמעגל הריתמי, התנועה נובעת מהתמונה היומיומית. לעומתו, באוריתמיה התנועה נובעת מהצליל, שמגיע מעולמות הרוח והוא מביא איתו את הכוח הרוחי. בצליל- תמונה התנועה ובכל צליל יש תמונה. הצליל מביא את הכוח הרוחי, במובן של אקט הרצון והעשייה. לכן הוא גם מעיר ומחזק את הרצון של הילד וע"י כך תומך בהתגשמות שלו.

ההתבוננות בילד בגן האנתרופוסופי

ההתבוננות בילד, היא תהליך חשוב ורב פעמי, עליו מתבססת שיטת החינוך האנתרופוסופית ומתבצעת בכל מוסדותיה. "כל המרבה בה- הרי זה משובח". התהליך עמוק ביותר, לאורך תקופת זמן ונשימה ארוכות ואינו ריצה ולחץ להגעה ישר לפתרון. הוא מתבצע עם אורך רוח, שימוש בכל החושים שלנו, הקשבה מלאה ופתיחת כל ההבנות. אף אחד לא שומע את השאלות שעולות אצל המתבונן, אך הן מהדהדות בנפש ומזמינות את האינדיבידואל של הילד להדהד חזרה והתהליך עובד. ההתבוננות מאפשרת לתקשר עם היישות הנסתרת של הילד, כדי לבצע איתה איזשהו מהלך/תהליך. חשוב לכבד את הילד ולהתבונן אחורה, למקום ממנו הוא בא ומה הוא מביא איתו. הוא אינו דף ריק, הוא אישיות בפני עצמה, הוא בא מעולם שהוא מעבר לעצמנו- זו יראת הכבוד אליו! ככל שהילד צעיר יותר ושואלים לגביו יותר שאלות, התהליך הופך לעוצמתי יותר, כל עוד זה קורה ממקום אמיתי, מקום בו באמת רואים את הילד ומתכווננים אליו. השאלות עולות ממקום של "דע את עצמך" ופחות ממקום של האני שעדיין לא נוכח בגיל הרך אצל הילד. אחד מביטויי ספירת האני אצל המתבונן- הוא מה שההתבוננות מעלה אצלו. ספירת האני של הילד- לא יכולה להשאיר אף אחד אדיש אליה ולכן הופכת את כולם לשותפים בתהליך, שנועד לחזק את הילד בכיוון ההתפתחות ממנו הוא בא וליצור איזון בנפשו ובגופו. את הילד, מעצבים כוחות שבאים מבחוץ ומולם יש את האמירה של "האני", שכוחותיו באים גם מבפנים וגם מבחוץ וחשוב לבדוק איך הילד מתמודד עם התהליך הזה. המבט, האהבה והחום שנביא לתהליך, זו האיכות המרפאת שנביא לילד. חשוב שההתבוננות תהיה אובייקטיבית, כדי שמצד אחד הילד יוכל לעבוד ומצד שני נוכל גם לתמוך בו ולרפא אותו. העין משמשת כלי להתבוננות וההדהוד עם השאלות שעולות, מאפשרות לקרוא גם למישהו גבוה מאיתנו- ליישיות גבוהות, לעזור לנו בתשובות. כשמעלים את השאלות בישיבות צוות, קולגיום וכד' ומבקשים היבטים של אנשים נוספים, יעילות התהליך משתפרת מאד.

המתבונן, צריך להיות מסוגל להתבונן מס' רב של פעמים ולשאול שאלות ב-3 מישורים:

1. המישור הפיזי.
2. המישור האתרי.
3. המישור האסטרלי.

האינדיבידואל של הילד, בולט היום יותר משבעבר ולכל ילד יש את הייחוד שלו. המשימה החשובה ביותר של הגן האנתרופוסופי- היא התמיכה באינדיבידואל של הילד ועטיפתו בתחושת בטחון בעולם הזה. רוח הילד, מגיעה מגלגולים קודמים ולא מתורשה הורית. לכן, המשימה שלנו, כגנן/גננת, היא לשאול מס' שאלות לגביו והן חייבות לעבור תהליך העמקה ושיתוף עם הסביבה האנושית שמקיפה את הילד :

- מי זה הילד הזה ומה המיוחד בו ?
- מה האיכות הגדולה והמתנה שהוא מביא לעולם ?
- מה הוא בחר כסביבה הטבעית שלו ?
- מה החידה של הילד ?
- מה הוא מבקש להביא לעולם ?
- איך הוא מבקש להשתלב בעולם ?
- למה הוא כאן ?

השאלה החשובה ביותר, היא להבין מי זה הילד ולעזור לו למצוא את המקום שלו ומצד שני, ללמד אותו לחיות ביחד עם ילדים אחרים, כי רק דרך הביחד, הוא יוכל להביא את הייחוד שלו לעולם.

ברגע שנפתח תודעה כלפי הסביבה של הילד ונשום אותה, זה יגרום להתרחבות ויביא חמצן לסביבה שלנו ובעיקר- לילד. ההתעניינות בכל מה שילד חווה ונשם-כבר תייצר רעיונות להמשך הדרך ותרחיב את התודעה גם לפתרונות ושיפור איכות החיים בה הוא נמצא.

הגישה היא להביא את השלם בילד, מ-2 ההיבטים-פיזי והרוחני. ההתבוננות צריכה להיות דינאמית, אובייקטיבית ולא סכמתית ומקטרגת מתוך שיפוט. היא נועדה לבדוק באופן לא ביקורתי, מה קורה עם הילד ומתוך כך, בשלב הבא, להתאים עצמנו ודרכי פעולתנו- אליו.

ראיית העולם של מחנך ולדורף, באה ממקום אחר ומיוחד, שבודק את המקום של הילד בעולם ותפקיד המחנך להביאו לשם. הנחת יסוד זו, משנה את הלך הרוח שלי ואת התפיסה שלי את הילד. היא מעוררת כל הזמן שאלות של איך אוכל לתמוך בו, לוקחת בחשבון גם את השונה ומתייחסת אליו כמתנה, איתה בא הילד לעולם. היא לוקחת בחשבון את האינדיבידואליות הרוחית-נפשית-אישית של הילד- זו התבוננות על גוף-נפש-רוח.

הפסוק המוכר "אשא עיני אל ההרים"- מאפשר לבדוק איפה האופק של הילד הזה ולאיזה הר עליו להגיע ואיך אעזור לו להגיע לשם. ההתבוננות יוצרת תמונה והבנה של מי אתה ילד ועוזרת לתמוך בכוחות החיים וכוחות הרצון שלו.

ההתבוננות, היא לא רק על התופעה, אלא על כל מה שעומד מאחוריה. חשוב קודם כל להתפלא על כל התנהגות שמבחינים בה ורק אח"כ לנסות לבדוק מה לעשות איתה, איך לתת לילד את המזון הנכון, ליצור אצלו עניין, לחזק ולשמר כוחותיו ואיך לתעל ולכוון אותם נכון.

שטיינר אמר, ש "לראות, לזהות, להתבונן- משפיע על התייחסותנו לילד. אין דבר יותר מרתק, מאתגר, מהנהג, נפלא ומשמח מלהתבונן בילד. אם לומדים להתבונן בילד, אנו לא לומדים להכיר את האדמה והארץ, אלא לומדים להכיר את השמיים. אפשר ללמוד ממנה על הרוח האינדיבידואלית שלו, על נוכחותה וחיבורה עם הגוף וחזירתה אליו ואופן פעילותה בו".

ההתבוננות, מתבצעת על הילד גם מלפנים וגם מאחור והיא בנויה מ- 2 חלקים:

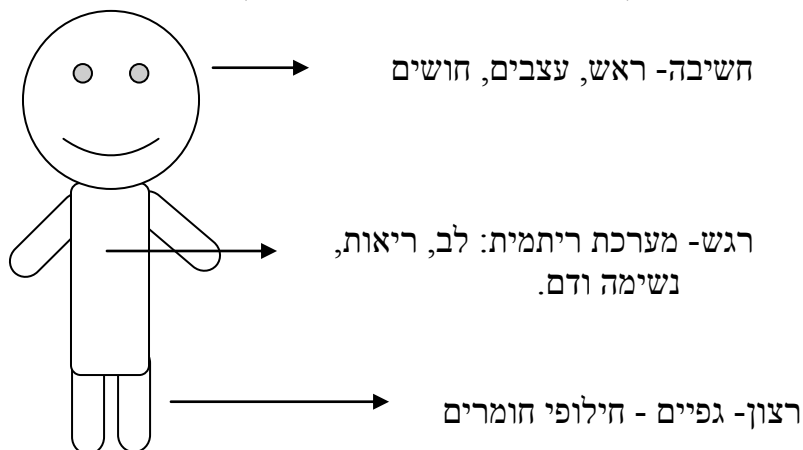
1. התבוננות על הדמות הסטטית
2. התבוננות על הדמות הדינמית.

שלבי ההתבוננות הם:

1. התבוננות על הגוף הפיזי של הילד והיחסיות/פרופורציה של חלקיו:
מה בולט אצלו, מה מבנה גופו, מבנה כף רגלו, צורת ראשו, שיערו, עיניו, אוזניו, שיניו ועוד. הגוף הפיזי, מעוצב מפעילות האני, שעדיין לא חזק אצל הילד ומכוחות התורשה. יש דברים שילכו ויתחזקו עם הגיל ויש כאלו שישתנו.
2. התבוננות והקשבה לתנועה הגופנית של הילד במרחב:
לאט/מהר, רגליים דורכות חזק/מרחפות בקלילות, כבדות/קלות, זקיפות/כפופות, הליכה אחידה/מגוונת, שקטה/תזזיתית, איזה צלילים הוא יוצר. הצלילים אומרים משהו על הפנימיות והאינדיבידואל של הילד. מתבוננים איך הילד ביחס לעולם מבחינת עשייה. הרגליים הם מעברים מחוברים לאדמה- ולכן נבדוק איך המפגש הזה? מלא? חלקי? מהוסס? האם יש התמסרות לכוח הכבידה? איך ומאין באים הכוחות המעצבים את גוף הילד? איך הישות שלהם מאפשרת להם לעבוד עליו? חזק

- או חלש? איפה הכוחות המפסלים של הגוף עובדים בצורה חלשה יותר ואיפה חזקה יותר? ואיפה מאוזנת יותר?
3. התבוננות והקשבה לתנועה החברתית של הילד:
איך הילד פוגש את האחר וניגש אליו? האם הוא פעיל בחברה? האם הוא משחק לבד/עם חברים, פסיבי/דומיננטי, מוביל/מובל ועוד.
4. התבוננות והקשבה לתנועת הדיבור של הילד:
מהר/לאט, שקט/חזק, צוחק/רציני, איזה ריתמוס יש שם ועוד.

הסתכלות זו על כל שלביה, מכילה את 3 המערכות שהן הבסיס הפיזיולוגי של הפעילות הנפשית שלנו, שמתבטאת בחשיבה-רגש-רצון.

בכל חלק מגופנו, יש את 3 החלקים הנ"ל. דרך ההתבוננות, ניתן ללמוד על הילד, בזהירות רבה ויתרה כמובן מהגעה למסקנות וקיבעונות.

מס' דוגמאות:

- כשהילד מבטא את הרצון- הוא דורך בנחישות על כל הרגל במלואה וברעש חזק.
- כשילד דורך חזק עם העקבים על האדמה- מראה שבאינקרנציה קודמת, הוא היה מחובר טוב לחיים. זוהי הבנה של מאיפה הילד בא- תודעה חשובה לעבודה עם ילדים. חלון שאומר שילד יש עבר ומקום קודם, שמאחוריו המון ניסיון ואיכויות, למרות שהוא כזה קטן. האינדיבידואליות שלו הביאה הרבה דברים ממרחקים אחרים.
- חשוב לשים לב שהילד לא נופל לכבדות וחוסר גמישות.
- בתנועה של הילד, יש ביטוי למשהו פנימי יותר, נשאת לאורך שנים בדר"כ ומהווה מעין חותמת אישית. אלמנט התנועה הוא מאד פנימי ומתבטא כלפי חוץ.
- התנועה החברתית מבטאת איך הילד ניגש לסביבה האנושית הקרובה אליו.
- תנועת הדיבור- מבטאת מנגינה, ריתמוס, טון, קצב ורצף ייחודי משלה לכל ילד.
- ילד שהולך מרחף, למשל, אולי לא התחבר כ"כ טוב עם העולם ולא התעניין בו מספיק באינקרנציה קודמת ואפשר לחזק אותו ע"י חיקוי ועשיית דברים ופעילויות מתוך פליאה ועניין. מחוות הנפש של הגנן/גננת, לגלות עניין בכל דבר, תגרום אצלו לחיקוי מתוך עניין. הגנן/גננת יכול לעשות זאת בגילוי פליאה על כל דבר שבטבע ובסביבה וגם בפעילויות ושירי משחק עם פליאה, תנועה, הומור ושמחת חיים וטקסיות של תנועה. התנועה היא מורה הדרך לילד.

- האוזן, למשל והעובדה שהיא מעוצבת, מבטאת משהו מהעבר וחותרת של התנסות קודמת ואותה אי אפשר לחנך או לעצב כמו דברים אחרים.

ההתבוננות מתבצעת על כל 12 החושים של הילד וצורת הקליטה שלו דרכה.

אפשר לסכם את ההתבוננות להתבוננות, בשיר הבא שנכתב ע"י אחת הגננות:

"עשה אותי ריק מרעש, פחד, דעה קדומה
וכל צורה של השלכה החוסמת אותי מלראות מה באמת ישנו.
אל תאפשר לי להטביע את הפירושים והשיפוט שלי
על הדימוי של הילד הניצב בפניי.
תן לי לעמוד במקום הנכון,
לא קרוב מדי, כך שרק תמונה חלקית נגלית,
לא בתוך טבעת הקסם הממגנטת של התגובה
לא רחוק מדי, כך שאי אפשר לראות בבהירות ובמיקוד
ולא רחוק במידה כזאת, שמטשטשת את האמת.
תן לי לעמוד, היכן שאוכל לראות את הילד בשלמותו.
כעת, אנא מלא אותי באור, באמצעותו אוכל לראות
תן לי לעמוד באורך ולהבין
מלא אותי באהבה, שאינה מבקשת דבר לעצמה
ומאפשרת לזה אשר בו היא מביטה להיות חופשי לחלוטין, כך שהרוח תשרה
עליי.
כעת, משנמצא המקום הנכון להתבונן ממנו,
כאשר נוכח אור האהבה,
כדי לראות לאורה, כדי להבין,
עזור לי לבטוח בהדרכה שלך
שתלווה את זה אשר בו אני מביטה
באחריות ובהשראה,
כך שיינתן לו המענה הנכון."

מנקודת מבט של גננות בגן אנתרופוסופי- נורית לייבמן ודורית הרניק

נורית לייבמן, גננת בגן אנתרופוסופי כ-15 שנה:

"כל מה שנובע בגן, נולד מהתבוננות בילד ולא ממחשבות חיצוניות, של מה אני רוצה שהילד יידע או ירכוש, כי אז, אני מעמיסה עליו יידע. אני מתבוננת על הילד בגיל הזה, מתוך הבנה של איך הוא חי בעולם בגיל הזה ומאותו מקום, אני מכירה לו את העולם. מתוך זה, נובעת כל הגישה החינוכית שלי אליו. מתוך זה, אני בונה את סדר היום בגן.

לדוגמא, נגיד שהילד והעולם הם אחד, או שהילד כולו ישות חושית וכל מה שיש סביבו, הוא טועם בכל כולו, מריח, שומע וכד'. אפשר לראות זאת על הילדים, כאשר משהו מר/חמוץ להם, כל הגוף שלהם מראה את זה. משם אני יודעת, שהמון רשמים נקלטים. הילד צריך לעכל ולעבד אותם וחשוב לתת לו הרבה זמן לכך. לכן, אתן לו הרבה זמן למשחק חופשי של פעילות הרצון שלו. פעילות עשייה, אותה הוא עושה בכל גופו וישותו. הילד עושה הכל בגפיים שלו ואצל ילד קטן יותר- בפה שלו-טועם את העולם. הילד לא חושב כמונו, באופן אבסטרקטי, אלא מנסה דברים ומתוך העשייה, הוא קולט את הרשמים. כל ביטויי הרגש שלו, יבואו לידי ביטוי בתנועה. הילד כולו ישות רצון בגיל הזה. אני אתן לו כמשהו לחיקוי, פעילויות קצרות יותר וככל שהגיל עולה יותר והילד גדל, כך אאריך את הפעילויות. לקראת גיל ב"ס, אקצר את ההפסקות ואדרוש ממנו פעילויות יותר ארוכות.

הכי חשוב לי בגן, שתהיה נשימה משותפת, של כולם, הצוות והילדים, על כל המשתמע מכך. זה משהו ששווה להקשבה- שאני יכולה להכיל מה שבא מבחוץ- ילדים, צוות, הורים, לאפשר לזה עיבוד ואז אני יוצאת החוצה, מתוך אורך רוח. כך אני מצליחה לתת תשובות נכונות יותר למי שסביבי ואז אני מרגישה ראויה להיות מחנכת. נשימה משותפת = סוג של הקשבה. גננת מובילה, היא כמו קפטן של ספינה, אך אינה צריכה להישאר כזו, אלא להפוך להיות מגדלור. כלומר, לא צריך ממש לפקד, אלא להגיע למקום שהספינה שטה מעצמה ומגיעה לאור, באמצעות המשהו היותר גבוה שבי, כמחנכת."

דורית הרניק, גננת בגן אנתרופוסופי כ-8 שנים ולפני כן גננת במשרד החינוך, כ-10 שנים. "למדתי את השיטה האנתרופוסופית ומיד הרגשתי "שהגעתי הביתה". הבנתי שכך צריך הילד לגדול ולהתחנך וששיטת חינוך אחרת, פוגמת בילדות. יש בשיטה הזו הרבה שקט, שלווה ועבודה חינוכית שאינה מוסחת מדברים שוליים. האווירה בגן נטולת גירוים, לא מוסחת, רואה את הילד כמו שהוא ושומרת על הילדות שלו וכך זה מרגיש לי נכון לעשות. זה המקום הנכון לילד וכך הוא צריך להתחנך, כדי לשמור עליו וכדי שיגדל להיות מה שצריך. העשייה היומיומית שלי נותנת השראה לגננות האחרות, גם כשאני לא נמצאת. חשוב לי שתהיה הרבה אמת בעשייה החינוכית ושהיא תבוא ממקום עמוק ולא שיפוטי. את הילד צריך לראות ממקום חם, אוהב, תומך ולא שיפוטי. העשייה חשובה שלא תהיה נמהרת מדי, אלא תהליכית ושכלל דבר יהיה את הזמן שלו והנשימה לטווח ארוך. אפשר לדמות זאת לתהליך זריעת החיטה, אני מתבוננת מהרגע בו נזרעת החיטה, מתחילת השנה, עד עכשיו. הסבלנות לתהליכים ארוכי טווח ובעלי משך זמן מוטבעת גם אצל הילד. חשוב לראות גם את הדברים הסמויים מהעין ולייחס אליהם חשיבות. לדעתי, כשעובדים נכון ונותנים מקום וזמן לדברים להתרחש, כולם יוצאים נשכרים מכך והכל מתנהל בהרמוניה בו זמנית. כשמאיצים משהו, תמיד יוצא משהו נפסד מכך. חשוב לי מאד שכל המשולש הקדוש של ילד-הורה-צוות יהיה בהרמוניה ושארף אחת מצלעות המשולש לא תיפגע. חשוב שיהיה עומק, יראת כבוד ורצינות כלפי כל אחת מצלעות המשולש ואז יש אמת, שחוזרת כבומרנג וכולם יוצאים נשכרים ממנה. הכי חשוב לי בגן, הוא שהעבודה החינוכית תיעשה ממקום של שמחה, עבודה, פליאה, התלהבות וממקום עמוק ושואל שאלות כל הזמן: האם כל תהליך שאני עושה הוא הנכון? האם אני מרגישה שהוא מתאים לי? האם אני חיה איתו בשלום? האם הוא נוח ומתאים למידה שלי ולנעליים שלי? כשכל זה נעשה, זה מקרין החוצה ואז יש אמת, עבודה נכונה, קצב נכון, הרבה אהבה בגן ועולם ומלואו."

סיכום הדברים:

פרויקט תחקיר זה וההעמקה שלי בו, עזרו לי להכיר ולהבין בצורה מאד רחבה את החינוך האנתרופוסופי. בעיני, דרך חינוך זה מקיפה את כל הצרכים האמיתיים של הילד. אני רואה בה המון ייחודיות ויראת כבוד כלפי הילד. אני רואה בה הרבה אמת, השקעה, מחשבה, הקשבה, אהבה, חום, סבלנות, יצירתיות ותמיכה בילד. אין לי ספק שבאמצעות פרויקט זה, יצרתי עוד שביל והנחתי בו עוד אבנים טובות שינחו ויובילו אותי בדרך ההגעה לגן האנתרופוסופי, בצורה יעילה וטובה הרבה יותר ממה שרכשתי קודם לכן.

בבליוגרפיה:

1. חומר לימוד סמינר
2. עלונים וחומר פרסומי של גנים, בתי ספר ועמותות ולדורף
3. הרצאה מאת קובי טוך בבי"ס תמר בהוד השרון
4. מאמר "טיפוח האדם בילדות" - ססיל הר וורד
5. ספר "חינוך הילד לאור מדע הרוח אנתרופוסופיה" - רודולף שטיינר
6. אתר ביוגרפיה- אורנה בן דור
7. ספר "עולמה של ילדות" - גלעד גולדשטיין